

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

Г. В. Спаський, д. е. н.,

А. А. Швець, аспірант

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

Розкрито сутність інтеграції як невід'ємної риси сучасних сільськогосподарських кооперативів. Запропоновано зміст горизонтальної, вертикальної кооперації у сільському господарстві, а також форм вертикальної інтеграції – контрактної, асоціативні напрямки Євроінтеграційних процесів.

Постановка проблеми. В сільському господарстві розвинених країн Європи поширеними є інтеграційні об'єднання на кооперативній базі, які дозволяють сільськогосподарським підприємствам зменшувати транзакційні витрати, використовувати синергетичний ефект від групової дії та створювати відповідні протекціоністські бар'єри для експансії посередників.

Сучасному етапу розвитку вітчизняного аграрного ринку притаманна зростаюча конкуренція з боку агрохолдингових структур, концентрація капіталу та неконтрольована експансія непродуктивного посередництва у сфері сільськогосподарського підприємництва.

В умовах Євроінтеграції зростає діяльність сільськогосподарських виробничих і обслуговуючих кооперативів, які відіграють важливу економічну роль у розв'язанні продовольчої проблеми та виконують значну соціальну місію. Формування інтегрованих кооперативних структур в аграрному секторі дозволить подолати «ізолюваність» окремих суб'єктів господарювання і підвищити на цій основі їх конкурентоспроможність [1, с. 6-8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження загальних питань розвитку агропродовольчого комплексу країни і його галузей, сфер виробництва, проблеми та перспективи розвитку інтеграційних процесів, відродження кооперативного руху в Україні, створення нових інтегрованих формувань висвітлені в працях провідних вітчизняних вчених - економістів: Беха М.С., Власенко О.П., Маліка М.Й., Мочерного О.М., Паски І.М., Соковської О.М., Шهبаніна В.С., Шпикуляка О.Г., Ушкаренка Ю.В.

Проблеми формування інтеграційних зв'язків у сільському господарстві досліджуються вітчизняними науковцями. Власенко О.П., наприклад використав синергетичний підхід для методологічного обґрунтування системного розвитку кооперативного сектора з

виокремленням структуроутворюючих чинників формування багаторівневої горизонтально та вертикально інтегрованої дисипативної кооперативної системи [2, с. 2-4].

Інші вчені та фахівці аграрної сфери вітчизняної економіки вказують на уповільнення процесів кооперації та інтеграції у виробництві, зберіганні, переробці й реалізації продукції, товарів галузі. Багато в чому виявилися порушеними зв'язки в підсистемі *виробництво – переробка*, в цілому відбуваються процеси, спрямовані не на інтеграцію та кооперацію підприємств агропродовольчого комплексу, а на їх організаційне та економічне відокремлення. Однак, слід наголосити, що в наукових публікаціях бракує системного погляду на інтеграційні процеси у сільськогосподарській кооперації.

Мета та методика дослідження. Метою статті є з'ясування тенденцій та перспектив розвитку інтеграційних процесів у сільськогосподарській кооперації України.

Для вирішення окремих завдань використовувалися: статистико-економічний метод (при аналізі сучасного стану та тенденцій розвитку кооперативних організацій в аграрному секторі економіки країни); метод порівняльного аналізу (при дослідженні економічних категорій, методик оцінки, шляхів й напрямів інтеграції кооперативів до Європейського економічного простору); метод аналогії (при розробці пропозицій розвитку сільськогосподарської кооперації в умовах євроінтеграції).

Виклад основного матеріалу. Угода про асоціацію України з ЄС (далі – Угода) передбачає перехід відносин України з Європейським Союзом на новий рівень: від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції. Угода створює передумови для просування української сільськогосподарської продукції на ринки ЄС, проте не є гарантією з боку ЄС, що ця продукція буде успішно реалізованою.

Українські ж аграрії, перебуваючи у нерівних умовах порівняно зі своїми західними колегами, самотужки намагаються підвищувати якість та конкурентоздатність власної продукції.

Як показує світовий досвід, одним із дієвих механізмів підвищення ефективності маркетингової та збутової діяльності дрібних виробників є створення й функціонування обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів.

Кооперативи нового покоління створюються на основі інтеграції всіх ланок виробництва та переробки сільськогосподарської продукції з метою випуску та реалізації продовольства. Це дозволяє товаровиробникам об'єднуватися на основі контрактів або

кооперативних форм взаємодії і контролювати отримання своєї частки доходів від продажу кінцевих продовольчих товарів й витрат на придбання необхідних ресурсів для діяльності [3, с. 302-303].

В Україні ж місія сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в умовах євроінтеграції полягає у вирішенні економічних і соціальних проблем села, сільського споживчого ринку, інтеграції дрібнотоварного низько технологічного сільськогосподарського виробництва з метою підвищення його конкурентоспроможності, використання потенціалу міжнародної кооперативної інтеграції як доповнюючої моделі євроінтеграції [4, с. 4-5].

Новим напрямом у розвитку сільськогосподарських кооперативів у зарубіжних країнах є створення асоціацій кооперативів, завдяки чому досягається вищий рівень їх конкурентоспроможності на продовольчому ринку, більш надійний захист від впливу монополізованих структур в агробізнесі [7, с. 69].

Організаційний механізм розвитку агропродовольчої інтеграції на кооперативній основі включає створення інтегрованих формувань шляхом органічного синтезу взаємопов'язаної діяльності сільськогосподарських виробників сировини, сервісних і переробних підприємств та торговельних організацій, забезпечує прискорене впровадження інноваційних технологій, налагодження технологічних зв'язків, удосконалення відносин для підвищення ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу.

Кооперативні процеси у сільському господарстві носять характер горизонтальної, вертикальної, виробничої кооперації.

Горизонтальна інтеграція досягає економічних результатів через поглиблення спеціалізації сільськогосподарських підприємств з однотипним або близьким за характером діяльності з виробництва зерна, винограду, м'яса та інших продуктів (кооперативні спілки, асоціації, сільськогосподарських підприємств). Горизонтальна інтеграція за змістом може мати виробничу, фінансово-кредитну, освітньо-консультаційну та соціальну спрямованість і може бути подана об'єднаннями кооперативів з іншими підприємствами. Перспективною формою поширення кооперації може стати кооперативна асоціація.

Під «асоціацією кооперативів» розуміють об'єднання, засноване кооперативами різних видів на умовах членства та добровільності діяльності, пов'язаної із сільськогосподарським виробництвом, та передбачає постійний моніторинг усіх процесів в них і надання своїм членам інформаційної, консультаційної та іншої допомоги. Важливим кроком в організаційно-методичному забезпеченні перспективного

розвитку сільського господарства є подальший розвиток спілок фермерів [4, с. 10-12].

Перспективними є також інтеграційні процеси між обслуговуючими кооперативами та кредитними спілками. Маючи однакові ідеологічні й методологічні засади, ці організації співпрацюватимуть у подоланні наявного дефіциту фінансових ресурсів для розвитку обслуговуючої кооперації, що забезпечуватиме потрібний обіг коштів кредитних спілок, як цього вимагають інтереси вкладників.

Вертикальна сільськогосподарська інтеграція – об'єднання в єдиний технологічний процес усіх або основних ланок виробництва й обороту сільськогосподарської продукції [5, с. 134]. Вертикальна інтеграція має на меті гарантувати постачання сільськогосподарської сировини, його переробку та реалізацію кінцевого продукту. Вона характерна для підприємств, пов'язаних єдиною метою: виробництво – переробка – реалізація – обслуговування. Діють також цільові об'єднання, які виконують маркетингові функції: дослідження кон'юнктури ринку, інновацій і ціноутворення.

Формами вертикальної інтеграції є: контрактна (базується на договорі про співпрацю або контракті), асоціативна (об'єднання зусиль та ресурсів для ведення спільної діяльності на корпоративних засадах), поглинаюча (об'єднання на основі викупу або придбання одним підприємством іншого) [6, с. 10-11]. Особливістю асоціативної вертикальної інтеграції є двоїстий характер асоціації: з одного боку, вона надає послуги своїм засновникам і є їхньою власністю, з іншого – виконує функції інтегратора, координує і узгоджує діяльність сільськогосподарських підприємств. Особливістю поглинаючої вертикальної інтеграції є те, що сільськогосподарські підприємства втрачають статус юридичної особи.

Вітчизняний досвід в умовах здійснюваних реформ свідчить про велику різноманітність коопераційних та інтеграційних форм. Основною організаційно-правовою формою кооперації та інтеграції в агровиробничому комплексі є об'єднання, що виступають, в основному у формі інтеграції – асоціації, агрохолдингів. Інтеграційні процеси самі по собі є складними процесами, тому необхідно зрозуміти, що потрібно Україні для ефективного входження в ЄС та які проблеми можуть виникнути на цьому шляху.

Висновки. Інтеграція є невід'ємною рисою кооперативів нового покоління на основі синтезу взаємопов'язаної діяльності сільськогосподарських виробників сировини, агросервісних і переробних підприємств та торговельних організацій із метою

впровадження інноваційних технологій і економії трансакційних витрат учасників об'єднання.

Кооперативні процеси у сільському господарстві носять характер горизонтальної, вертикальної, виробничої кооперації. Горизонтальна інтеграція передбачає об'єднання спеціалізованих сільськогосподарських підприємств з однотипним або близьким за характером видом діяльності, а також із кредитними спілками.

Вертикальна сільськогосподарська інтеграція поєднує процеси виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської діяльності, обслуговування виробничих сільськогосподарських кооперативів, дослідження кон'юнктури ринку, інновацій, ціноутворення тощо.

Не менш важливим завданням на шляху до розвитку кооперації має стати об'єднання світового та вітчизняного досвіду задля формування адекватного європейському правового поля діяльності кооперативних організацій, а також підготувати самі кооперативи до роботи в умовах правового поля та практики Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Ушкаренко Ю. В. Розвиток сільськогосподарської кооперації (теорія, методологія, практика): автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Ю. В. Ушкаренко; Житомир. нац. агрокол. ун-т. – Житомир, 2010. – 36 с.
2. Власенко О. П. Управління трансакційними витратами в агробізнесі: автореф. дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.04 / О. П. Власенко ; Житомир. нац. агрокол. ун-т. – Житомир, 2009. – 20 с.
3. Паска І. М. Організаційно-економічні передумови функціонування кооперативно-інтеграційних формувань в АПК: світовий досвід та українські реалії / І. М. Паска // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 1(18). – С.301-306.
4. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М.Й. малік, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2010. №3. – С.3-9
5. Економічна енциклопедія: У 3 т. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видав. центр «Академія», 2000.–864 с.
6. Шебанін В.С. Розвиток кооперації в АПК: проблеми та напрями подолання / В.С. Шебанін, Т.В. Шевченко // Економіка АПК. – 2013. – № 2. –С. 9-12.
7. Шпикуляк О.Г. Розвиток сільськогосподарської кооперації в реальному секторі аграрної економіки / Соколовська О.М., Шпикуляк О.Г.// Причорноморські економічні студії. Вип. 13-1, 2017. – С. 68-73.